

*П.Т. Саблук, д.е.н., проф.,акад.,
М.Ф. Кропивко, д.е.н., проф.,акад.,
М.М. Моголова, к.е.н., доц.
ННЦ «Інститут аграрної економіки»*

АГРОЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ВИРІШАЛЬНА УМОВА РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

На основі аналізу поглядів економістів-фізіократів (як прихильників сталого (соціально-еколого–економічного) шляху розвитку) та економістів-технократів (як прихильників інноваційного розвитку суспільства) обґрунтовано модель постіндустріального розвитку сільського господарства України в її ноосферному світосприйнятті, а також викладено доктринальні напрями продовження аграрної реформи на засадах сталості та інноваційності з урахуванням інституціональних положень соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: аграрна політика, модель розвитку сільського господарства, продовольча сфера, стратегія

На основе анализа взглядов экономистов-физиократов (как сторонников устойчивого (социально – эколого – экономического) пути развития), и экономистов-технократов (как сторонников инновационного пути развития общества), обоснована модель постиндустриального развития сельского хозяйства Украины в ее ноосферном миропонимании, а также изложены доктринальные направления дальнейшего проведения аграрной реформы на основе устойчивости и инновационности с учетом институциональных положений социально-экономического развития.

Ключевые слова: продовольственная сфера, стратегия, аграрная политика, модель развития сельского хозяйства

On the basis of the views of economists physiocrats (as supporters of sustainable (social - ecological - economic path of development), and economists – technocrats (as supporters of innovation way of development of society) a model of post-industrial development of agriculture of Ukraine in its noospheric world outlook is proven, as well as doctrinal directions of further agrarian reform on the basis of sustainability and innovativeness are stated, taking into account the institutional provisions of the socio-economic development.

Keywords: agricultural policy, food sector, strategy, the model of agricultural development

Постановка проблеми. Аграрний потенціал України достатній для виробництва продовольства в розрахунку на 1,5 млрд. людей планети Земля, що доводять прості співставлення. Країна Бельгія в останні роки щорічно виробляла сільськогосподарської продукції в 4 рази більше ніж споживає або в обсягах, достатніх для 42 млн. чоловік. Площа орної землі Бельгії 844 тис. га, а України - 32 млн. га, що відповідає 38 бельгійським площам ріллі. За умови продуктивності використання землі на рівні Бельгії Україна здатна була б забезпечити продовольством згадану кількість людей в 1,5 млрд. чоловік. Щоб втілити в життя цю фантастичну ідею необхідно проїнятися нею всім, хто причетний до керівництва державою та її економікою, аграрникам незалежно від їх статусу та рангу. Доведено, що усвідомлення ідеї на половину гарантує її успішне виконання. Разом з тим, існуюча раніше і понині державна економічна політика не має чіткої методологічної обґрунтованості відповідно до

надбань світової та вітчизняної економічної думки. Ігнорування однієї з наукових течій призводить до перекосів в національній економіці щодо окремих галузей, що поступово трансформується в загальний крах економічної системи. Зокрема, це стосується аграрної сфери економіки України, рівень розвитку якої суттєво відстає від передових країн світу навіть з меншим природним потенціалом сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтуванню моделі сталого і збалансованого соціально-економічного розвитку присвячена вся наукова думка від фізіократів і меркантилістів до інституціоналістів. Виникнення тієї чи іншої економічної течії було реакцією на виклики економіки для розв'язання проблем. На сьогодні накопичений значний багаж знань щодо факторів, які є визначальними в становленні і розвитку економіки. Принципово правильно використовувати весь методологічний інструментарій при обґрунтуванні державної економічної політики. Теоретичному обґрунтуванню стратегії розвитку економіки України присвячені дослідження В.М. Гейця та представників його наукової школи [1]. Концептуальні засади державної промислової політики розроблені і висвітлені в наукових працях Ю.В. Макогона, О.І. Амоші та інших [2]. Специфіка сільського господарства, історичний розвиток галузі, усталені інститути на селі обумовлюють необхідність глибокого теоретичного обґрунтування стратегії і політики аграрних реформ. Становлення нової моделі розвитку сільського господарства і сільських територій є предметом досліджень П. Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, П.І. Гайдучького, Ю.О. Лупенка, М.Ф. Кропивка, Б.Й. Пасхавера та багатьох інших вчених аграрної науки [3-5]. Разом з тим, низька ефективність державної аграрної політики свідчить про необхідність методологічного обґрунтування її концептуальних положень та подальших напрямів аграрних реформ.

Мета статті – обґрунтувати основні доктринальні положення продовження аграрної реформи та напрями подальших реформаційних перетворень.

Виклад основних результатів дослідження. Проблема існування диспаритетності економічних відносин по відношенню до сільськогосподарського виробництва з її негативними наслідками для розвитку галузі доведена наукою і підтверджена практикою. На часі вирішення цієї проблеми. Пріоритетність, як відомо, визначається за умови, коли на одиницю задіяних ресурсів забезпечується більша віддача ніж на інші ресурси. В сільськогосподарській сфері поки що при визначенні сукупної дохідності аграрного капіталу не враховуються всі ресурси (земля), не всі їх види в однаковій мірі оцінюються з позицій капіталовіддачі. За цим принципом формувалась в умовах державної та одержавленої колективної власності на засоби виробництва аграрна політика в Україні, і на жаль продовжується і нині в умовах визнання пріоритетною приватної власності, в тому числі і на землю. як базисного визначального інституту економічного розвитку.

Виправлення принципів положень державної економічної політики для забезпечення сталого розвитку національної економіки та всіх її галузей можливе, врахувавши теоретико-методологічні засади фізіократії та фізичної економії про те, що джерелом багатства є енергія сонця та земля.

Якщо перша частина освоєння фізіократії (сонячна енергія, фотосинтез тощо) залежить від набутих усвідомлених неформалізованих дій людини, то для другої її частини (ресурсу землі) необхідно щоб її участь в процесі створення доданої вартості (накопиченої та перетвореної енергії) регламентувалася суб'єктами економічних відносин, і в першу чергу людиною. Саме останні зобов'язані розробити такі правила участі землі у відтворювальних процесах, при яких забезпечувалося би отримання

високих врожаїв при збереженні (або навіть і підвищенні) родючості ґрунту. Світовий досвід підтверджує, що досягти цього можливо завдяки забезпеченню економічного інтересу при організації земельно-майнових відносин.

В цьому плані земля, як базовий фактор сільськогосподарського виробництва, в сукупності з іншими ресурсами повинна бути складовою всіх економічних процесів. З урахуванням цієї складової та інтересів всіх суб'єктів соціально-економічних відносин держава повинна вибудувати розподільні (через бюджетну і кредитну системи) і регулюючі (через цінову і податкові системи) відносини. Соціалістичний експеримент відмови від цих економічних істин привів до знецінення функції економічного інтересу до аграрного виробництва внаслідок диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію і компрометації всієї соціалістичної системи господарювання.

Навіть в даний час, коли прорахунки цієї ідеології з кожним днем стають очевиднішими, в Україні дуже мало робиться (а скоріше – навпаки) для їх виправлення, що не сприяє розвитку продовольчої сфери і держави в цілому. По цій причині фінансовий потенціал вітчизняних сільськогосподарських виробників щорічно зменшується на 300 млрд. гривень, що скорочує їх можливості по розвитку матеріально-технічної бази відповідно до інноваційно-інвестиційної моделі. Як наслідок – за продуктивністю землі Україна в 2 рази відстає від країн Європи.

Законсервованість проблеми земельних відносин не дає можливості запровадити в державі цінову політику ринкового змісту. Вилучення земельного ресурсу з економічного обігу викривляє рівень ціни виробництва (собівартості) та прибутковості сільськогосподарської діяльності. Відповідно до цього, обґрунтування державної політики здійснюється на необ'єктивній інформації, зумовлюючи її помилковість. Неврегульованість розподільчих відносин призводить до зменшення інтересу виробляти і реалізувати якомога більшу кількість сільськогосподарської продукції. Тому наукою з питань ціноутворення має бути обґрунтований ціновий механізм, який забезпечить продуктивне функціонування всієї економічної системи, в тому числі усунення диспропорційності розвитку їх складових.

В напрямі розв'язання вищезгаданих 2-х проблем (земля і ціна) важливо організувати їх сприйняття громадською і особливо економічною спільнотою. Думається, що в умовах децентралізації управління вкрай необхідно було б в кожній області створити економічні центри розвитку АПК конкретних регіонів, сконсолідувати думки їх керівників і спеціалістів по правильному і повсюдному вирішенню цих питань під керівництвом наукових і адміністративних інстанцій держави і регіонів. Наукові розробки повинні стати надбанням практичної діяльності всіх без виключення територій, суб'єктів і органів управління як запорука вирішення в бажаному напрямі розвитку продовольчо-ресурсного потенціалу України.

Теоретико-методологічною основою державної аграрної політики має стати тандем фізіократії і технократії через ноосферне світосприйняття, що дозволяє обґрунтувати оптимальну модель постіндустріального розвитку сільського господарства України.

Основний постулат вчення про перетворення біосфери в ноосферу (*грец.*: νόος – «розум» та «σφαῖρα» – сфера), як це передбачив В.І. Вернадський [6, 7], можна сформулювати наступним чином «*стійкий розвиток людства можливий тільки за тієї умови, що воно, спираючись на свій розум, зуміє «включити» свою технологічну діяльність у природний кругообіг речовин*».

Правомірність такого твердження з усією повнотою доказів підтверджується як еволюцією економічних шкіл, так і практикою економічного розвитку, в тому числі аграрної економіки.

Як відомо, еволюційно основні наукові економічні школи за їх поглядами на суспільний розвиток можна віднести до технократичних (від др.грец.: τέχνη, -

«майстерність, техніка» + *κράτος*- «влада», тобто влада науки і техніки) або до фізіократичних (від др. грец.: *φύσις*- «природа» + *κράτος* – «влада», тобто влада природи).

За поглядами технократів (В. Ростой, Дж. Гелбрайта, А. Вінера та їх сучасних послідовників), рівень розвитку матеріального виробництва визначається рівнем розвитку техніки і технології, як бази суспільного виробництва. На сучасному етапі ж розвитку відбувається перехід від індустріального до постіндустріального суспільства , у якому локомотивом розвитку виступають інженери та вчені.

Погляди ж фізіократів (Ф. Кене, А. Тюрго, А. Сміта та їх сучасних послідовників) базуються на твердженні, що джерелом багатства і процвітання є енергія сонця та земля, а локомотивом розвитку виступає прикладена до землі праця людей. Основоположник економічних наукових течій цього напрямку Франсуа Кене стверджував, що в промисловості і інших галузях економіки збільшення чистого продукту (національного доходу) не відбувається, а лише змінюється початкова форма продукту. В своїй «економічній таблиці» Кене висвітлив основні умови, необхідні для здійснення ефективного відновлювального виробничого процесу (господарського обороту), у тому числі і включення в господарський оборот земельного капіталу. А для переконливого висвітлення сутності свого підходу гіперболічно виділив серед учасників відтворювального процесу три суспільні класи: клас землеробів - виробничників, які для здійснення нормального відтворювального процесу повинні мати в своєму розпорядженні біля 40 % суспільного капіталу (по Кене – «авансів»); клас землевласників включно з працівниками невиробничої сфери - також близько 40 %; та «безплідний» клас промисловців з розміром суспільного капіталу в близько 20 % – основне призначення якого – матеріально - технічне забезпечення сільського господарства основними і оборотними засобами.

Відштовхуючись від логіки Кене щодо включення земельного капіталу в господарський оборот, а також тверджень багатьох економістів – аграрників щодо раціонального співвідношення основного і оборотного капіталу у агропромисловому виробництві в пропорції два до одного, у землеробів в процесі здійснення виваженого виробничого процесу має скластися наступна раціональна структура виробничого капіталу: частка земельних ресурсів – 40 %, основних засобів – 40 %, оборотних засобів – 20 %.

З процесів економічного розвитку посилюється значимість інших факторів виробництва, зокрема підприємництва та інтелектуального капіталу, значну частину останніх з яких становлять нематеріальні активи сільськогосподарських підприємств [8]. Впровадження нових більш продуктивних та енергозберігаючих технологій дозволяє збільшити сукупну капіталовіддачу в сільському господарстві.

Концепт енергозбереження як збільшення кількості накопиченої та перетвореної енергії Сонця і Землі становить основу теорії фізичної економії, представники якої є послідовниками фізіократії з визнанням значимості науково-технічного прогресу [9, 10, 11]. Ефективність економічної діяльності на їх думку визначається коефіцієнтом взаємодії Людини з Природою та кількістю збереженої від розсіювання, перетвореної та накопиченої енергії. Підвищенню цього показника сприяє зокрема оптимізація пропорцій між природними джерелами енергії та засобами, які виконують функцію збереження і перетворення енергії.

На нашу думку, віддавати першість тій чи іншій теорії означає ігнорувати значимість якогось продуктивного фактору виробництва, що в кінцевому підсумку обов'язково призведе до колапсу в економічній системі. Так, керуючись фізіократичними ідеями щодо продуктивності лише сільського господарства для обґрунтування пріоритетності лише цієї галузі, можна зумовити екстенсивний розвиток

аграрного виробництва з відповідними негативними економічними і екологічними наслідками.

Разом з тим, культ технократії з відповідною орієнтацією на розвиток суто промисловості призведе виробництва заради виробництва., тоді як призначення результатів промислового виробництва – це зростання соціально-економічної ефективності використання земельних та інших природних ресурсів країни. Тому для розвитку національної економіки принциповим є розвиток сільського господарства на інноваційній основі при відповідному рівні матеріально-технічного забезпечення, що визначається рівнем розвитку інших сфер агропромислового комплексу [12]. Це можливо при оптимізації пропорцій між земельними ресурсами, основними і оборотними засобами виробництва, нематеріальними активами. З цих позицій здійснено порівняльну оцінку структури авансованого аграрного капіталу сільськогосподарських підприємств України (табл. 1).

У зв'язку з тим, що в Україні, на відміну від більшості інших країн світу, ринок землі офіційно не введений, у таблиці величина земельного капіталу визначена на основі даних нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення [13]. Це позначається на певній умовності структури авансованого аграрного капіталу сільськогосподарських підприємств України.

Таблиця 1

Структура авансованого аграрного капіталу сільськогосподарських підприємств України, %

Складові аграрного капіталу	Раціональне співвідношення	Роки			
		2005	2008	2011	2014
Сільськогосподарські угіддя (за нормативною грошовою оцінкою)	40,0	69,12	58,35	49,89	55,77
Основні засоби (за середньорічною проіндексованою вартістю) + довгострокові біологічні активи (за справедливою вартістю)	40,0	20,90	23,54	28,17	23,08
Нематеріальні активи (за середньорічною поточною вартістю)	>	0,03	0,58	0,96	0,66
Оборотні засоби (за поточною вартістю)	20,0	9,95	17,53	20,98	20,48
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними зведеного балансу сільськогосподарських підприємств (дані ДССУ) та статистичних бюлетенів «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах України» за відповідні роки.

Разом з тим, аналіз цієї таблиці дає підстави для ряду цікавих висновків, які висвітлюють погляди сучасних послідовників фізіократів та технократів на суспільний розвиток., зокрема і розвиток сільського господарства.

Перший висновок – структура спожитого сільськогосподарськими підприємствами України аграрного капіталу за 2005-2011 роки характеризується диспропорціями не на користь основних виробничих засобів (у межах 19 % – 29% при необхідних 40 %) включно з надто малою (не більше 1 %) нематеріальною складовою (технологій, сортів рослин та ін.), яка має забезпечувати розвиток сільського господарства на інноваційній основі. Тобто, погляди сучасних економістів – технократів, як і фізіократів на необхідність збільшення частки основних засобів

агропромислового виробництва та суттєве збільшення при цьому нематеріальної (інноваційної) складової збігаються.

Про це свідчить і 24 – річний досвід формування як держави Україна, так і аграрного сектору її економіки. Так, технократичний підхід до управління державою призвів до того, що промислове виробництво щороку зменшує свої обсяги, і лише аграрна сфера ще більш - менш утримує рівень розвитку, досягнутий у 80 – 90-х роках ХХ століття. Але можливості розвитку аграрної сфери через недостатність необхідних індустріальних ресурсів вітчизняного виробництва вичерпуються, а вітчизняна економіка підпадає у все більшу залежність від економік розвинутих в індустріальному відношення країн світу. На підтвердження цього тезису наведемо також дані про фондооснащеність сільськогосподарських товаровиробників [12].

За даними інвентарних списків вибіркового дослідження різних типів господарств Німеччини (як країни, яка знаходиться на стадії переходу від індустріального до постіндустріального розвитку), на 1 га сільськогосподарських угідь припадає в 3,4 рази більше машин та обладнання, ніж в середньому по Україні. Рівень транспортного забезпечення там також вищий у 10,3 рази. Звідси напрошується риторичне запитання, на кого працюють наші промисловці?

Технократичний підхід до управління розвитком України виразно проявляється і в аграрній сфері. Так, в останні десятиріччя у нас в галузі отримали розвиток формальні і неформальні трансрегіональні високоінтегровані корпоративні формування, так звані «агрохолдинги», які працюють за інсорсинговими схемами логістики. За нашими оцінками [14], ці формування на сьогодні контролюють уже біля 8,7 млн. га, або 20,9 % сільськогосподарських угідь країни. Це висококонкурентні інвестиційно-привабливі інтегровані господарські структури нового типу, які вносять значний вклад у забезпечення продовольчої незалежності держави, збільшення її експортного потенціалу та технічне й технологічне переоснащення галузей сільського господарства в основному за рахунок придбання іноземної техніки і технологій. В той же час, їх діяльність призводить до вимивання коштів із сільських територій та загострення соціальних і екологічних проблем на селі, у тому числі за рахунок: розвитку монополізації, перерозподілу власності й зниження життєвого простору для діяльності інших підприємств агробізнесу; вивільнення зайвих працівників і зростання безробіття; недонадходження податкових платежів у місцеві бюджети; поглиблення дисбалансу галузевої структури та нераціонального використання землі; недостатньої участі у розвитку сільських громад і територій; слабого суспільного контролю за їхньою діяльністю.

Отже, із викладеного можна зробити ще один висновок, що в Україні переважає технократичний стиль управління суспільним розвитком, а її економіка знаходиться на стадії освоєння індустріального розвитку.

Ще одна схожість поглядів фізіократів і технократів у тому, що як перші, так і другі за кінцеву мету реалізації своїх концепцій ставлять підвищення рівня життя людей, соціальний розвиток суспільства.

А в чому ж різниця між поглядами цих наукових течій?

Корінна розбіжність тут у відношенні до землі як ресурсу виробництва. Фізіократи виступають за включення капіталу землі в господарський оборот, земля у них має свою цінність, яка має враховуватися у виробничих відносинах. Технократи ж навпаки, не визнають ролі землі як капіталу. Землю вони розглядають лише як безцінний природний ресурс (тобто ресурс, який не має ціни) для промислового використання, аналогічно як і інші природні ресурси – поклади вугілля, нафти, газу, мінералів тощо.

У цьому, на нашу думку, основна причина суперечок щодо доцільності законодавчого врегулювання ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні, хоч по факту тіньовий ринок цих земель процвітає.

І ще одна суттєва відмінність. Так як за поглядами технократів природні ресурси, включаючи землю, «безцінні», на практиці це призводить до збільшення потужностей по «викачуванню» безцінних (безплатних) природних ресурсів для потреб інноваційного розвитку промисловості та сільського господарства. На підтвердження цього висновку можна привести безліч фактів, починаючи від переважання посівів землевиснажливих сільськогосподарських культур у сівозмінах до появи «місячних пейзажів» у місцях видобутку бурштину. Тут у новому світлі постає навіть ратування за впровадження механізмів «прискореної амортизації» основних засобів, як способу прискореного спустошення земельних надр.

Отже, технократи по факту на стадії індустріального розвитку роблять наголос на використанні невідновлювальних природних ресурсів, в той час як фізіократи - на використанні відновлювальних природних ресурсів та бережне ставлення до землі, яка має свою цінність.

Заради справедливості відмітимо, що сучасні послідовники технократів, як і фізіократів, спрямують свої розробки на пошук альтернативних відновлювальних джерел енергії, що вказує на зближення поглядів цих наукових течій на постіндустріальному етапі розвитку.

Звідси можна також констатувати, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства послідовники фізіократів виступають провідниками сталого (соціально-еколого-економічного) розвитку, а технократів – інноваційного розвитку.

Отже, надаючи перевагу спрямуванню енергії та зусиль людей тільки на індустріальний розвиток з використанням надбань технократичних наукових шкіл чи навпаки, на аграрний розвиток з використанням надбань фізіократичних наукових шкіл, бажаних результатів у розвитку економіки країни в сучасних умовах отримати неможливо. І тому розхожі твердження, що Україна – «аграрна» країна, не мають теоретичного підґрунтя. До того ж, економічно розвинуті країни не визначають себе як індустріальні чи аграрні. Обидві складові розвитку в них розглядаються як єдине ціле. Індустрія в них в першу чергу спрямована на розвиток аграрної сфери, а аграрна сфера – на задоволення потреб індустріального розвитку, а також споживчих потреб населення.

Тому в Україні також слід формувати ідеологію, згідно з якою розвиток суспільства, а звідси і аграрного виробництва та сільських територій, повинен визначатися як необхідна умова підвищення рівня життя людей і становлення держави. Для формування ідеологічних підходів до подальшого розвитку економіки нашої країни економічній науці необхідно поєднати в одну систему основні фізіократичні і технократичні погляди на соціально - економічний розвиток.

Таке поєднання можливе на основі ноосферного світосприйняття, яке базується на тісному зв'язку законів природи і соціально-економічних законів суспільства, та спираючись на розум, передбачає науково-обґрунтоване, раціональне використання ресурсів біосфери, відновлюваність кругообігу речовин.

На основі викладеного та інших, не перелічених тут результатів досліджень, нами запропонована модель постіндустріальної стадії розвитку аграрної сфери економіки держави, яка має охоплювати три основні складові:

- об'єднання капіталу землі з капіталом індустрії з метою забезпечення високої ефективності його функціонування, на основі структурної збалансованості усіх складових аграрного капіталу (земельних і трудових ресурсів, основних та оборотних засобів, нематеріальних активів) і тим самим забезпечення прибутковості та розвитку галузі;

- концентрація зусиль освіти та науки у сфері прогресивних та інформаційних технологій з метою забезпечення високодохідного функціонування об'єднаного капіталу, ефективне впровадження їх досягнень у виробництво, результативне функціонування системи «наука-освіта- виробництво»;

- спрямування переважної маси отриманого в галузі доходу на вирішення проблем соціуму, що відповідає вимогам соціально орієнтованої ринкової економіки.

Разом з тим, при опрацюванні подальших напрямів аграрних реформ не можна поза увагою залишати результати досліджень інституціоналістів, які доводять, що розвиток економіки визначається не лише суто економічними чинниками (цінами і ціновими співвідношеннями, макроекономічними індикаторами, попитом і пропозицією тощо), а й залежить від інституціонального середовища. Серед базових інститутів надважливим є інститут власності. Власність на засоби виробництва полягає у володінні, розпорядженні та користуванні ними та економічними вигодами від власності на них. Ігнорування базовими інституційними чинниками соціально-економічного розвитку не сприяє такому. Тому важливо, щоб власність суб'єктів господарювання на засоби виробництва забезпечувала дохідність кожного, а громада мала економічний зиск від суспільної власності з метою соціально-економічного розвитку сільських територій. Принциповим в контексті інституціональної теорії є відпрацювання чітких «правил гри» між суб'єктами економічної діяльності однієї і різних сфер агропромислового комплексу, між суб'єктами господарювання і державою, між суб'єктами сільськогосподарської діяльності та сільською громадою. Такі інститути мають сприяти соціально-економічному розвитку сільського господарства та сільських територій.

На основі моделі тандему фізіократії і технократії з урахуванням основних положень теорії інституціоналізму обґрунтовані основні доктринальні положення продовження аграрної реформи, які викладені в [3], та які включають наступні напрями реформаційних перетворень:

1. Реформування міжгалузевих і внутрішньогалузевих економічних відносин з метою забезпечення рівно сприятливих економічних умов господарювання, досягнення паритетності в міжгалузевих відносинах.

2. Завершення земельної реформи з метою розвитку різних форм власності і господарювання (багатоукладності) на селі, становлення ринкових земельних відносин, в тому числі включення вартості землі в економічний оборот, встановлення раціонального, екологічнобезпечного використання і охорони земель.

3. Зміни в організації сільськогосподарського виробництва з метою розвитку конкурентоспроможних соціально спрямованих великотоварних агропромислових об'єднань, що функціонують переважно на засадах кооперативного господарювання та кластерних форм регіонального співробітництва.

4. Переведення сільського господарства на інноваційно-інвестиційну модель розвитку з метою техніко – технологічної модернізації матеріально – технічної бази, створення системи мотивацій господарюючих суб'єктів до впровадження наукоємних технологій та для підвищення рівня технологічного новаторства, удосконалення трансферу інновацій.

5. Розбудова інфраструктури аграрного ринку, в т.ч. розвиток біржової та інших форм оптової торгівлі, встановлення прозорих механізмів ціноутворення, вдосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення операторів ринку.

6. Реформування системи імпорту – експорту продукції АПК з метою зміцнення позицій України на світових продовольчих ринках через збільшення експорту готової та напівготової продукції, захисту дозволеними методами внутрішнього ринку від неякісної продукції, а національного виробника - від недобросовісної конкуренції.

7. Формування сприятливих умов для забезпечення розширеного відтворення та інноваційного розвитку сільського господарства шляхом активної участі держави на фінансовому ринку, розвитку кредитної кооперації та сільськогосподарських кооперативних банків, створення фонду фінансової підтримки українського села.

8. Реформування системи управління аграрним сектором з метою раціонального поєднання територіально-самоврядної і галузевої систем управління комплексним розвитком сільського господарства і сільських територій, розвитку саморегулювальних об'єднань на аграрному ринку.

9. Реформування аграрної науки, освіти та сільськогосподарського дорадництва з метою розв'язання пріоритетних завдань з інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва та безперервної високопрофесійної освіти працівників сільського господарства, перенесення центру ваги наукової і науково-консультаційної роботи на місце, ефективного функціонування системи «наука-освіта-сільськогосподарське дорадництво».

10. Реформування інституціональних засад комплексного розвитку сільського господарства і сільських територій, посилення ролі сільських територіальних громад щодо підвищення зайнятості і доходів домогосподарств, сприятливого середовища життєдіяльності сільського населення та розвитку багатокладності у веденні сільськогосподарської діяльності.

Ми вважаємо, що викладені доктринальні положення у випадку їх законодавчого оформлення зможуть бути дороговказом координаційних дій з проведення економічних реформ в аграрному секторі на сучасному етапі, а їх дотримання має бути обов'язковим для органів державного управління, місцевого самоврядування та господарського управління при підготовці і перегляді законодавчих і підзаконних актів, реалізації конкретних стратегій, програм, планів, проектів, дій на всіх рівнях управління аграрною сферою.

Особливо це важливо сьогодні, в умовах реалізації політичного курсу держави на децентралізацію влади. Адже якщо при централізованому управлінні практично всі перелічені питання знаходилися у віданні центрального органу державної виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства (Мінагрополітики), то при децентралізації влади основні завдання різних гілок управління сільським господарством суттєво змінюються.

Так, завдання центрального органу державної виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства обмежуються виконанням функцій по забезпеченню продовольчої безпеки країни в цілому (з зосередженням регулювальних функцій в основному по периметру (кордонах) країни) та розвитку експортного потенціалу АПК.

Основні ж завдання органів місцевого самоврядування в частині сталого розвитку сільського господарства і АПК вбачаються у збільшенні доходів сільських жителів і надходжень в місцеві бюджети від раціонального використання земель сільськогосподарського призначення, розвитку багатокладності сільського господарства, а також у виконанні контрольних функцій щодо дотримання нормативів екологічної безпеки на відповідних територіях в процесі ведення сільськогосподарської і пов'язаної з нею діяльності.

Проте в Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [15], інших прийнятих нормативно-правових документах більш – менш зрозуміло окреслено шляхи передачі від органів державної виконавчої влади на рівень місцевого самоврядування лише функцій управління соціальною сферою. Що ж до передачі функцій управління виробничою сферою, то в концепції системно це питання не проглядається, і органами виконавчої влади розробляються

заходи в основному лише щодо дерегуляції господарської діяльності з метою зменшення корупційної складової в діях державних службовців.

Тому в ННЦ «Інститут аграрної економіки» на реалізацію викладених доктринальних положень продовження аграрної реформи в її ноосферному світосприйнятті сьогодні напрацьовуються концептуальні підходи, рекомендації та проекти законодавчих актів, пов'язані з децентралізацією, євроінтеграцією і розвитком самоврядування в сільському господарстві і АПК [16]. Зокрема, уже напрацьовані пропозиції з:

- розвитку складових багатоукладності господарювання на селі, зокрема розвитку сімейних ферм та інших селозберігаючих організаційно – правових форм сільськогосподарської діяльності;
- підвищення рівня соціальної спрямованості діяльності холдингових агропромислових груп;
- розвитку сільськогосподарської кооперації, а також аграрних продуктових, територіально – виробничих та інноваційних кластерів;
- розвитку системи міжгосподарського та громадського самоуправління в аграрному секторі, в тому числі розвитку саморегульованих організацій на аграрному ринку;
- розбудови територіально – самоврядної організаційної структури органів управління сталим розвитком сільського господарства і АПК (на заміну централізованої галузевої);
- удосконалення механізму прогнозування і планування комплексного розвитку сільського господарства і сільських територій «знизу – вгору» з урахуванням місцевих потреб і пріоритетів розвитку (в тому числі на основі використання «виробничих стандартів сільськогосподарської діяльності»);
- вирішення інших проблем забезпечення сталого та інноваційного розвитку сільського господарства і сільських територій.

Висновки

Отже, ноосферне світосприйняття перспектив розвитку суспільства – це не теоретичне вчення космічного порядку. Розвиток та реалізація його постулатів, як це особливо виразно проявляється в аграрній економіці, дозволяє вирішувати болючі зловоденні питання забезпечення життєдіяльності сільських жителів, розвитку аграрного бізнесу, сільських територій та аграрного сектору в цілому на засадах інноваційності та сталості розвитку. Принципово важливим є те, що при обґрунтованому тандемі ідей фізіократів і технократів в основі державної економічної політики забезпечується взаємообумовлений пропорційний розвиток всіх галузей агропромислового комплексу, економічного і соціального блоків аграрної сфери.

Література

1. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / [за ред. акад. НАН України В.М. Гейця]. – К.: Ін-т екон. прогноз. : Фенікс, 2003. – 1008 с.
2. Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми / [О.М. Алімов, О.І. Амоша та ін.]; за заг. ред. В.І. Ляшенка; ІЕП НАН України, КПУ. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – 798 с.
3. Національна доктрина реформування агропромислового комплексу України для забезпечення його інноваційного розвитку (проект) / [П.Т. Саблук, В.М. Скупий, В.Я. Месель-Веселяк, М.Ф. Кропивко]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2010, - 10 с.
4. Саблук П.Т. Економічний інтерес у розвитку аграрного виробництва : монографія / П.Т. Саблук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2014. – 356 с.

5. Інтеграція та самоорганізація аграрного бізнесу в умовах децентралізації влади : монографія / [Лупенко Ю.О., Кропивко М.Ф., Малік М.Й. та ін.] ; за ред. М.Ф. Кропивка, В.В. Россохи. – К : ННЦ ІАЕ, 2015. – 484 с.
6. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – М.: Наука, 1988.
7. Яншина Ф.Т. Эволюция взглядов В.И. Вернадского на биосферу и развитие учения о ноосфере. – м.: Наука, 1996.
8. Курило Л.І. Інтелектуальний капітал в аграрній сфері економіки : монографія / Л.І. Курило. – К.: ННЦ ІАЕ, 2014. – 322 с.
9. Allais M. Erreurs et impasses de la construction europeenne / M. Allais. – Ottawa: C. Juglar, 1992. – 122 p.
10. С.А. Подолинский. Труд человека и его отношение к распределению энергии. Издание 2-е / Серия «Мыслители Отечества». Предисловие И.Я. Вырдова, А.А. Новотчинова, Г.А. Шилина. Предисловие к 1-му изданию П.Г. Кузнецова. – М.: Белые Альвы, 2005. – 160 с.
11. Кузнецов О.Л. Система – общество – человек: устойчивое развитие / О.Л. Кузнецов, П.Г. Кузнецов, Б.Е. Большаков – М.: Ноосфера, 2000. – 187 с.
12. Саблук П.Т. ТанDEM фізіократії і технократії як філософія подальших аграрних реформ в Україні / П.Т. Саблук, М.М. Моголова // Техніка і технології АПК. – 2014. – № 11 (62). – С. 22-27.
13. Про Методику нормативної оцінки земель сільськогосподарського призначення». Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.1997. №525.
14. Лупенко Ю.О. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2013. – № 7. – С. 5-21.
15. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 року №333-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
16. Удосконалення організації та управління сільським господарством в умовах децентралізації влади/ науково-аналітичне видання [за ред.. М.Ф. Кропивка]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2014.- 48 с.